

روزگار

دانشگاه آزاد اسلامی
واحد تفت
دانشکده علوم انسانی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته حقوق
گرایش جزا و جرم شناسی

عنوان

**تأثیر قرار بازداشت موقت در سرنوشت متهم و پرونده اتهامی وی
با رویکردی به قانون آئین دادرسی کیفری ۱۳۹۲
و اسناد بین‌المللی**

استاد راهنما

دکتر محمدحسین جعفری

استاد مشاور

دکتر علی مزیدی شرف آبادی

نگارنده

عباسعلی زارع چاهسرخ

بهمن ۹۷

ب

بسمه تعالی
فرم شماره (۲۰)
تاییدیه هیات داوران

بدینوسیله تایید می شود که جلسه ی دفاع از پایان نامه آقای عباسعلی زارع چاهسرخی با عنوان تأثیر قرار بازداشت موقت در سرنوشت متهم و پرونده اتهامی وی با رویکردی به قانون آئین دادرسی کیفری ۱۳۹۲ و اسناد بین المللی با حضور هیات داوران ذیل تشکیل گردید و هیات داوران پس از مطالعه پایان نامه و شرکت در جلسه دفاع صحت و کفایت تحقیق انجام شده را بر اساس مقررات دانشگاه آزاد اسلامی جهت اعطای درجه کارشناسی ارشد در رشته ی حقوق گرایش جزا و جرم شناسی به نامبرده مورد تایید قرار می دهند.

۱) آقای دکتر محمدحسین جعفری

سمت در پایان نامه: استاد راهنما استادمشاور داور داخل دانشگاه داور خارج دانشگاه

امضاء

۲) آقای دکتر علی مزیدی شرف آبادی

سمت در پایان نامه: استاد راهنما استادمشاور داور داخل دانشگاه داور خارج دانشگاه

امضاء

۳) آقای دکتر محمدمهدی برغی

سمت در پایان نامه: استاد راهنما استادمشاور داور داخل دانشگاه داور خارج دانشگاه

امضاء

۴) خانم / آقای دکتر

سمت در پایان نامه: استاد راهنما استادمشاور داور داخل دانشگاه داور خارج دانشگاه

امضاء

به نام خدا

فرم شماره (۲۱)

منشور اخلاق پژوهش

با استعانت از خدای سبحان و با اعتقاد راسخ به اینکه عالم محضر خداست و او همواره ناظر بر اعمال ماست و به منظور انجام شایسته ی پژوهش های اصیل، تولید دانش جدید و بهسازی زندگانی بشر، ما دانشجویان و اعضای هیات علمی دانشگاه ها و پژوهشگاه های کشور:

تمام تلاش خود را برای کشف حقیقت و فقط حقیقت به کار خواهیم بست و از هرگونه جعل و تحریف در فعالیتهای علمی پرهیز می کنیم.

حقوق پژوهشگران، پژوهیدگان (انسان، حیوان، گیاه و اشیاء)، سازمان ها و سایر صاحبان حقوق را به رسمیت می شناسیم و در حفظ آن می کوشیم.

به مالکیت مادی و معنوی آثار پژوهشی ارجح می نهیم، برای انجام پژوهشی اصیل اهتمام ورزیده از سرقت علمی و ارجاع نامناسب اجتناب می کنیم.

ضمن پابندی به انصاف و اجتناب از هرگونه تبعیض و تعصب، در کلیه فعالیتهای پژوهشی رهیافتی نقادانه اتخاذ خواهیم کرد.

ضمن امانتداری، از منابع و امکانات اقتصادی، انسانی و فنی موجود استفاده بهره ورانه خواهیم کرد.

از انتشار غیر اخلاقی نتایج پژوهش نظیر انتشار موازی همپوشان و چندگانه (تکه های) پرهیز می کنیم.

اصل محرمانه بودن و رازداری را محور فعالیتهای پژوهشی خود قرار می دهیم.

در همه فعالیتهای پژوهشی به منافع ملی توجه کرده و برای تحقق آن می کوشیم.

خویش را ملزم به رعایت کلیه هنجارهای علمی رشته خود، قوانین و مقررات، سیاستهای حرفه ای، سازمانی، دولتی و راهبردهای ملی در همه مراحل پژوهش می دانیم.

رعایت اصول اخلاق در پژوهش را اقدامی فرهنگی می دانیم و به منظور بالندگی این فرهنگ، به ترویج و اشاعه آن در جامعه اهتمام می ورزیم.

امضاء دانشجو

امضاء استاد راهنما

تقدیم به :

چشمه های جوشان محبت؛

جلوه های مهر و عطوفت الهی؛

لبخند های پرمهر زندگیم؛

پدر و مادر عزیزم

که در تمام مراحل زندگی، به من راه و رسم درست زیستن را آموختند و در سخت ترین شرایط زندگی تکیه گاه من بودند.

تقدیم به همسر

به پاس قدردانی از قلبی آکنده از

عشق و معرفت که محیطی سرشار

از سلامت و امنیت و آرامش و آسایش برای من فراهم آورده است.

تقدیر و تشکر :

«من لم یشکر المخلوق، لم یشکر الخالق»

امام سجاد(ع): حق کسی که به تو نیکی کرده این است که از او تشکر کنی و نیکیش را به زبان آوری و از وی به خوبی یاد کنی و میان خود و خدای عزوجل برایش خالصانه دعا کنی، هرگاه چنین کردی بی گمان پنهانی و آشکارا از او تشکر کرده‌ای. (الخصال: ۵۶۸)

از تمامی اساتید و عزیزانی که در تهیه این رساله مرا یاری رسانده‌اند، به خصوص از مساعدت و راهنمایی‌های بی شائبه‌ی استاد محترم راهنما جناب آقای دکتر محمدحسین جعفری و استاد مشاور جناب آقای دکتر علی مزیدی شرف‌آبادی کمال تشکر و تقدیر را دارد.

از خداوند منان توفیق روزافزون و طول عمر باعزت را برای آنان خواستارم.

فهرست مطالب

عنوان

صفحه

۱.....	چکیده	۱
فصل اول : کلیات		
۲.....	۱-۱-مقدمه	۲
۴.....	۲-۱-بیان مسئله	۴
۶.....	۳-۱-اهمیت و ضرورت تحقیق	۶
۶.....	۴-۱-پیشینه تحقیق	۶
۷.....	۵-۱-اهداف تحقیق	۷
۷.....	۱-۵-۱-هدف اصلی	۷
۷.....	۲-۵-۱-اهداف فرعی	۷
۷.....	۳-۵-۱-اهداف کاربردی	۷
۸.....	۶-۱-سوالات پژوهش	۸
۸.....	۱-۶-۱-سوال اصلی	۸
۸.....	۲-۶-۱-سوالات فرعی	۸
۸.....	۷-۱-فرضیه های پژوهش	۸
۸.....	۱-۷-۱-فرضیه اصلی	۸
۸.....	۲-۷-۱-فرضیه های فرعی	۸
۸.....	۸-۱-جنبه های نو آوری و جدید بودن تحقیق	۸
۹.....	۹-۱-روش تحقیق	۹
۹.....	۱۰-۱-ساماندهی تحقیق	۹

فصل دوم : ۱۰ مفاهیم و پیشینه نظری تحقیق

۱۰.....	۱-۲- مفاهیم قرار بازداشت موقت	۱۰
۱۰.....	۱-۱-۲- تعریف بازداشت موقت	۱۰
۱۰.....	۲-۱-۲- تعریف بازداشت موقت در لغت	۱۰
۱۱.....	۳-۱-۲- تعریف بازداشت موقت در اصطلاح	۱۱
۱۲.....	۲-۲-پیشینه ی قراربازداشت موقت	۱۲
۱۳.....	۱-۲-۲- قانون اصول محاکمات جزائی مصوب سال ۱۲۹۰	۱۳
۱۸.....	۲-۲-۲- قانون تشکیل دادگاههای عمومی و انقلاب مصوب ۱۳۷۳	۱۸
۲۰.....	۳-۲-۲- قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۷۸	۲۰

- ۲-۲-۴-قانون اصلاح قانون تشکیل دادگاههای عمومی و انقلاب مصوب ۱۳۸۱..... ۲۵
- ۲-۲-۵-قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲..... ۲۸
- فصل سوم : دلایل توجیهی و محدودیت های قرار بازداشت موقت و اصول و قواعد حاکم بر آن در اسلام و اسناد بین المللی
- ۱-۳-۱- دلایل توجیهی توسل به قرار بازداشت موقت..... ۳۴
- ۱-۳-۱-۱- در دسترس بودن متهم ۳۴
- ۱-۳-۲- پیشگیری از امحاء آثار و دلایل جرم یا تبانی و مواضعه با شهود یا معاونان و یا شرکاء جرم..... ۳۵
- ۱-۳-۳- بازداشت به عنوان اقدام تأمینی ۳۶
- ۱-۳-۴- بی تأثیری وضعیت اقتصادی افراد ۳۶
- ۱-۳-۵- پیشگیری از ارتکاب مجدد جرم و تضمین حقوق بزه دیده ۳۶
- ۱-۳-۶- حفظ منافع متهم و تامین امنیت جامعه و عدالت ۳۷
- ۲-۳-۱- محدودیتهای بکارگیری قرار بازداشت موقت ۳۷
- ۲-۳-۱-۱- مغایرت با اصل برائت ۳۷
- ۲-۳-۲- ایجاد زمینه منفی در صدور رأی ۳۸
- ۲-۳-۳- ایجاد صدمه شدید روحی و جسمی به متهم ۳۸
- ۲-۳-۴- افزایش هزینه های دولت ۳۹
- ۳-۳-۱- اصول و قواعد حاکم بر قرار بازداشت موقت ۳۹
- ۳-۳-۱-۱- اصول بنیادین ۳۹
- ۳-۳-۱-۲- اصل برائت ۴۰
- ۳-۳-۱-۳- اصل قانونی بودن دادرسی ۴۱
- ۳-۳-۱-۴- اصل عدم تعرض و اصل کرامت انسانی ۴۱
- ۳-۳-۲- اصول تشریفاتی ۴۲
- ۴-۳-۱- رویکرد انسانی و هدفمند به وجود یا عدم وجود بازداشت ۴۸
- ۵-۳-۱- قرار بازداشت موقت در اسناد بین المللی ۴۹
- ۵-۳-۱-۱- قرار بازداشت موقت در اسناد جهانی ۵۰
- ۵-۳-۲- حقوق متهم قبل از دستگیری ۵۰
- ۵-۳-۳- حقوق متهم بعد از دستگیری ۵۱
- ۶-۳-۱- سیاست جنایی در خصوص بازداشت موقت در اسلام ۵۳
- ۷-۳-۱- بازداشت موقت از منظر قرآن و احادیث و منابع فقهی ۵۴
- ۸-۳-۱- بازداشت موقت در نظام قضایی ۵۸

فصل چهارم : سیاست مطلوب جمهوری اسلامی ایران درخصوص قرار بازداشت موقت

- ۱-۴- ارزیابی قوانین جمهوری اسلامی ایران درخصوص قرار بازداشت موقت ۵۹
- ۲-۴- موضع گیری مقنن ایران درخصوص صدور قرار بازداشت موقت درجرائم مختلف ۵۹
- ۳-۴- قرارهای تأمین جایگزین قرار بازداشت موقت ۶۱
- ۴-۴- تخلفات مقام قضایی در اخذ تأمین نامتناسب و بازداشت ۶۲
- ۵-۴- جهت گیری کلی و خط مشی قانونگذار در خصوص صدور قرار بازداشت موقت ۶۳
- ۶-۴- قرار نظارت قضائی ۶۵
- ۱-۶-۵- اهداف مهم قرارهای نظارت قضائی ۶۵
- ۷-۴- سیاست جنایی مطلوب در قبال بازداشت موقت ۶۷
- ۱-۷-۴- عوامل موثر بر تقلیل موارد صدور قرار بازداشت موقت ۶۷
- ۱-۷-۴-۱-۱- ایجابی ۶۸
- ۲-۱-۶-۴- سلبی ۷۳
- ۲-۷-۴- راهکارهای تسریع در تکمیل و رسیدگی پرونده های زندانی دار ۷۵
- ۱-۲-۷-۴- مهندسی قضائی مقام قضائی در جهت کاهش بازداشت موقت ۷۵
- ۳-۷-۴- راهکارهای عملی در کاهش صدور قرار بازداشت موقت ۷۶

فصل پنجم : نتیجه گیری و پیشنهادات

- ۱-۵- نتیجه گیری ۷۹
- ۲-۵- پیشنهادات ۸۳
- منابع و مأخذ ۸۶
- منابع فارسی ۸۶
- منابع عربی ۸۸
- چکیده لاتین ۹۰

چکیده

یکی از مهم‌ترین اقدامات قضایی، اخذ تأمین از متهم است. از یک سو، اصل برائت ایجاب می‌کند تا تعیین تکلیف قطعی، در مورد اتهام وارد به شهروندان، هیچ‌گونه محدودیتی نسبت به آزادی یا اموال آنان وارد نشود، از سوی دیگر ضرورت دسترسی به متهم و حضور به موقع در مواقع لزوم و جلوگیری از فرار و یا مخفی شدن و یا تبانی وی با دیگری و تضمین حقوق بزه دیده و... مستلزم آن است. در پاره‌ای موارد با توجه به اینکه قبل از اعلام نظر قطعی قضایی، آزادی متهم سلب و یا تعهداتی برای وی فراهم می‌شود، بازداشت موقت یکی از شدیدترین انواع تأمین کیفری است که مقام قضایی صادر می‌کند و موجب سلب آزادی و زندانی شدن متهم در قسمتی از جریان تحقیقات مقدماتی و یا حتی تا خاتمه دادرسی و صدور حکم قطعی و شروع به اجرای آن می‌گردد. این قرار یک اقدام علیه آزادی فردی بوده و مغایر با اصل برائت است و مجازات متهم قبل از اثبات اتهام و صدور حکم قطعی می‌باشد. از آنجا که قرار بازداشت موقت با اصل برائت و آزادی رفت و آمد افراد مغایر است و نتایج زیانبار آن غیر قابل جبران می‌باشد، قانونگذاران درباره مشروعیت بکارگیری آن تردید داشته و سعی کرده اند آن را از اختیار قاضی خارج کنند و تحت قاعده و قانون در آورند تا قضات نتوانند به اراده و دلخواه خود افراد را بازداشت کنند. برخلاف سایر تأمین‌های کیفری که در اختیار قاضی است تا با احراز تناسب و براساس تشخیص خود قرار صادر کند، موارد بداشت موقت به طور دقیق و حصری از سوی قانونگذار مشخص می‌شود و قاضی مجاز نیست در غیر از موارد احصا شده در قانون قرار بازداشت موقت صادر کند.

واژگان کلیدی: بازداشت موقت، توقیف احتیاطی، قرار تأمین کیفری، حقوق متهم، دسترسی به متهم

فصل اول

کلیات

۱-۱- مقدمه

مقام والای انسان و رعایت آزادی و حقوق بشر از دیرباز مورد توجه بوده و بشر همواره جهت استیفای حقوق انسانی خود تلاش نموده است. لازمه وصول به اهداف عالی انسانی در گروی تضمین امنیت جامعه بشری است که خود دارای ارکان مختلفی بوده که بدون شک، امنیت قضایی از ارکان مهم آن می باشد. ایجاد امنیت قضایی در یک جامعه پیشرفته، محتاج قوانینی است که محتوای آن با معیارهای سنجیده شده، شایستگی و توان پاسداری از نظم جامعه را داشته باشد و از آنجا که آزادی یکی از بحث برانگیزترین مسائل جهان به شمار می رود و یکی از مهمترین مصادیق آن، آزادی تن می باشد با توجه به اهمیت این موضوع، در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران در اصول ۲۲، ۳۲، ۳۳، ۵۶ به این موضوع اشاره و از آزادی فردی و بالخصوص از آزادی تن حمایت شده است. در مجموع باید گفت هر دو روش (حمایت از متهم و حمایت از جامعه) به تنهایی عاری از عیب و نقص نیست، کمال مطلوب اینست که قوانین آیین دادرسی کیفری به نحوی وضع گردد تا منافع هر دو تأمین شود. متهمی که وارد فرآیند کیفری می شود تا زمانیکه مسئولیت کیفری و مجرمیت او طی یک دادرسی عادلانه و منصفانه اثبات نشود، بی گناه فرض می گردد، به عبارتی اصل بر برائت متهم است، مگر خلاف آن ثابت شود. این اصل در قوانین داخلی کشورها من جمله قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و نیز در اسناد بین المللی و منطقه‌ای مهم با صراحت بیان شده

است. علی‌ایحال هر چند اصل بر براءت و آزادی متهم که از آثار اصل براءت است، می‌باشد لیکن به جهت رعایت منافع و مصالح فرد و جامعه و در موارد ضرورت تحقیق و یا اقدام تأمینی ناگزیر از پیش‌بینی قرار بازداشت موقت در قوانین آیین دادرسی کیفری هستیم و قرار بازداشت موقت که یکی از قرارهای تأمین کیفری است مختصراً عبارتست از «سلب آزادی متهم و زندانی کردن او در تحقیقات مقدماتی توسط مقام صالح قضایی»

بازداشت موقت یکی از مهمترین و شدیدترین انواع تأمین کیفری است که موجب سلب آزادی متهم در تمام و یا قسمتی از جریان تحقیق مقدماتی و یا حتی خاتمه دادرسی و صدور حکم قطعی و شروع به اجرای آن، می‌گردد. این امر به حقوق دفاعی متهم صدمه وارد می‌سازد. اهمیت موضوع در حدی است که چگونگی بازداشت موقت در بخشی از اسناد بین‌المللی از جمله در ماده ۹ اعلامیه جهانی حقوق بشر و میثاق حقوق مدنی و سیاسی مورد توجه قرار گرفته و شرایطی برای مهار آن مقرر شده است. رویکرد اساسی اسناد بین‌المللی؛ حذف این نهاد از اعداد قرارهای تأمینی و یا محدود نمودن آن در نظام های کیفری داخلی است.

در سابقه تقنینی ایران، این سیاست در شکل کاهش موارد مجاز بازداشت موقت و نه حذف این نهاد، در قانون اصول محاکمات جزائی ایران مصوب ۱۲۹۰، مورد پیروی قرار گرفت و در اجرای این سیاست مواردی که مقام قضایی مجاز به تجویز آن بود تصریح و در بین مقامات دادسرا نیز، تنها به مستنطق اجازه صدور آن داده شد. بعد از قانون ذکر شده، قانون تشکیل دادگاههای عمومی و انقلاب در سال ۱۳۷۳ تصویب گردید. (پاک نیت، ۱۳۹۶، ص ۳۱۵)

رویکرد قانونگذار نسبت به بازداشت موقت، در قوانین پس از انقلاب نیز بر پایه سیاست کاهش میزان بازداشت موقت و نه حذف آن استوار گردیده است. با این حال، تبعیت از این سیاست نیز با فراز و نشیب هایی همراه بوده است. در این دوره هر چند سیاست حبس زدائی در دستور کار دستگاه قضائی قرار گرفته است؛ لیکن در قوانین جزائی نه تنها دامنه تجویز بازداشت افزایش یافته بلکه مقامات صالح و صدور آن نیز از مستنطق به دادستان و دادیار افزایش یافته و مواد قانونی نیز دارای ابهام و اجمال و تعارض بوده و چون بازداشت موقت برخلاف اصل تفسیر به نفع متهم و اصل براءت و تفسیر مضیق قوانین بوده و نه تنها حقوق و آزادیهای متهم، بلکه مصالح جامعه را نیز تهدید می‌کند. همچنین عدم امکان جبران کامل آن، حائز اهمیت بوده لازم است مورد تحلیل و چاره اندیشی قرار گیرد. نکته مهم دیگر اینکه فقه جزایی و موازین اسلامی نیز حاوی مقررات خاصی متمایل بر محدودیت توسل به بازداشت موقت می‌باشد، دریافت اینکه مقنن جمهوری اسلامی با توجه به الزام قانون اساسی به رعایت موازین اسلامی، تا چه حد در رعایت این تکلیف موفق بوده است، نیازمند بررسی است. لزوم جبران خسارات مادی و معنوی به متهم تبرئه شده امری

مورد توجه اسناد بین‌المللی و موازین شرعی است. مقنن جمهوری اسلامی در طول سه و نیم دهه اخیر چه اقداماتی در این زمینه صورت داده است؟

در این پژوهش در صدد شناخت و تحلیل و بررسی اشکالات و اثرات سوء بازداشت موقت، به منظور ارائه راهکارهای عملی و مفید و عادلانه متضمن حفظ حقوق متهم و رعایت مصالح جامعه هستیم.

۱-۲- بیان مسئله

قرار بازداشت موقت، ذاتاً با اصل برائت و آثار ناشی از آن در تعارض است و علیرغم دیدگاههای نوین بین‌المللی در جهت اعتلای حقوق بشر، آیین دادرسی کیفری جدید، هر چند در صدد توجه به حقوق متهم است، مع الوصف با این پیش فرض که نه تنها نتوانسته است در جهت تحدید موارد بازداشت گام بردارد، بعلاوه نوعی تعارض بین مواد مربوطه بوجود آورده است، لذا با توجه به اهمیت خاص این قرار تأمینی به جهت تضاد ذاتی آن با آزادی‌ها و حقوق اساسی بشر و نیز حمایت از حقوق متهم در بسیاری از اسناد بین‌المللی و اعلامیه‌های جهانی حقوق بشر نیز مورد توجه قرار گرفته است.

در این میان بررسی و تحلیل نهاد قرار بازداشت موقت اهمیت ویژه ای می‌یابد. بازداشت موقت یکی از مهمترین و شدیدترین انواع تأمین کیفری است که موجب سلب آزادی متهم در تمام و یا قسمتی از جریان تحقیق مقدماتی و یا حتی خاتمه دادرسی و صدور حکم قطعی و شروع به اجرای آن، می‌گردد. این امر به حقوق دفاعی متهم صدمه وارد می‌سازد. اهمیت موضوع در حدی است که چگونگی بازداشت موقت در بخشی از اسناد بین‌المللی از جمله در ماده ۹ اعلامیه جهانی حقوق بشر و میثاق حقوق مدنی و سیاسی مورد توجه قرار گرفته و شرایطی برای مهار آن مقرر شده است. رویکرد اساسی اسناد بین‌المللی؛ حذف این نهاد از اعداد قرارهای تأمینی و یا محدود نمودن آن در نظام‌های کیفری داخلی است. (الهی منش، ۱۳۹۶، ص ۷۴)

در قانون اصول محاکمات جزائی ایران مصوب ۱۲۹۰، که از آن به عنوان قرار توقیف احتیاطی نام برده شده بود در جهت کاهش موارد مجاز بازداشت موقت و نه حذف آن نهاد، مورد پیروی قرار گرفت و در اجرای این سیاست مواردی که مقام قضایی مجاز به تجویز آن بود تصریح و در بین مقامات دادسرا نیز، تنها به مستنطق اجازه صدور آن داده شد. بعد از قانون ذکر شده، قانون تشکیل دادگاههای عمومی و انقلاب در سال ۱۳۷۳ تصویب گردید. و بعد از آن قانون آئین دادرسی کیفری ۱۳۷۸ و سپس ۱۳۹۲ تصویب گردید که در مواد ۲۴۱، ۲۴۰، ۲۳۹، ۲۳۸، ۲۳۷ و ۲۴۲ که در تاریخ ۱۳۹۴/۴/۱ لازم الاجرا می‌شود به قرار بازداشت موقت پرداخته است. (مصدق، ۱۳۹۴، ص ۲۸۸)

رویکرد قانونگذار نسبت به بازداشت موقت، در قوانین پس از انقلاب نیز بر پایه سیاست کاهش میزان بازداشت موقت و نه حذف آن استوار گردیده است. با این حال، تبعیت از این نهاد نیز با فراز و نشیب هایی همراه بوده است. در این دوره هر چند سیاست حبس زدائی در دستور کار دستگاه قضائی قرار گرفته است؛ لیکن در قوانین جزائی نه تنها دامنه تجویز بازداشت افزایش یافته بلکه مقامات صالح و صدور آن نیز از مستنطق به دادستان و دادیار افزایش یافته و مواد قانونی نیز دارای ابهام و اجمال و تعارض بوده و چون بازداشت موقت برخلاف اصل تفسیر به نفع متهم و اصل برائت و تفسیر مضیق قوانین بوده و نه تنها حقوق و آزادیهای متهم، بلکه مصالح جامعه را نیز تهدید می کند. همچنین عدم امکان جبران کامل آن، حائز اهمیت بوده لازم است مورد تحلیل و چاره اندیشی قرار گیرد. نکته مهم دیگر اینکه فقه جزایی و موازین اسلامی نیز حاوی مقررات خاصی متمایل بر محدودیت توسل به بازداشت موقت می باشد، دریافت اینکه مقنن جمهوری اسلامی با توجه به الزام قانون اساسی به رعایت موازین اسلامی، تا چه حد در رعایت این تکلیف موفق بوده است، نیازمند بررسی است. لزوم جبران خسارات مادی و معنوی به متهم تبرئه شده امری مورد توجه اسناد بین المللی و موازین شرعی است. مقنن جمهوری اسلامی در طول سه و نیم دهه اخیر چه اقداماتی در این زمینه صورت داده است؟ و از آنجا که قرار بازداشت موقت در سرنوشت متهم و پرونده اتهامی وی تاثیر منفی داشته و گاهاً علیرغم توجه اتهام و فقد دلایل کافی علیه متهم به جهت بازداشت قبلی وی منجر به تعقیب و محکومیت ناحق وی می شود و همچنین قوانین ناظر بر قرار بازداشت موقت در مورد متهمان و جرایم مختلف از اصول و سیاست های مقبول جهانی تبعیت نمی کند. لذا در این پژوهش در صدد شناخت و تحلیل و بررسی اشکالات و اثرات سوء بازداشت موقت و تاثیر آن در سرنوشت و پرونده اتهامی وی با توجه قانون آئین دادرسی کیفری و اسناد بین المللی در تضمین حقوق متهم، پیشنهاداتی را جهت اصلاح قوانین موجود و تصویب قوانین مناسب به حال متهم ارائه خواهد داد. به منظور ارائه راهکارهای عملی و مفید و عادلانه متضمن حفظ حقوق متهم و رعایت مصالح جامعه هستیم.

قرار بازداشت موقت قرار تأمینی است که بر اساس آن متهم در تمام یا در بخشی از دوران تحقیقات مقدماتی یا دادرسی باید زندانی شود. این قرار شدیدترین نوع قرار های تأمین کیفری است. از آنجا که قرار بازداشت موقت با اصل برائت و آزادی رفت و آمد افراد مغایر است و نتایج زیان بار آن غیر قابل جبران می باشد، قانونگذاران درباره مشروعیت به کارگیری آن تردید داشته و سعی کرده اند آن را از اختیار قاضی خارج کنند و تحت قاعده و قانون در آورند تا دادرسان نتوانند به اراده و دلخواه خود افراد را بازداشت کنند. (جوانمرد، ۱۳۹۴، ص ۲۰۱)

بر خلاف سایر تأمین های کیفری که در اختیار قاضی است تا با احراز تناسب و بر اساس تشخیص خود قراری صادر کند، موارد قرار بازداشت موقت به طور دقیق و حصری از سوی قانونگذار مشخص می شود و دادرسی مجاز نیست در غیر موارد احصا شده در قانون قرار بازداشت موقت صادر کند. با این سرآغاز کوتاه درباره اخذ تأمین کیفری در این نوشتار سعی می کنیم درباره یکی از مهم ترین تأمین ها که در عین حال شدید ترین آنها نیز محسوب می شود یعنی "قرار بازداشت موقت" بحث کنیم.

۱-۳- اهمیت و ضرورت تحقیق

کشوری که تضمینات کافی جهت امنیت و آزادی شهروندان خود فراهم نمی نماید و حقوق و آزادی های حقه و مشروع افراد مورد تهدید و مخاطره جدی قرار نمیگیرد و حد اقل قواعد به رسمیت شناخته شده بین المللی در قوانین داخلی آن تبلور نمی نماید، از سوی سایر کشور ها به عنوان نقص حقوق بشر شناخته شده و منفور آنها واقع می شود و مورد تحریمهای بین المللی قرار می گیرد. لذا وظیفه قوه قضاییه است که در محاکماتی افکار عمومی بر روی آنها حساسیت دارند، تمام موارد قضایی اسلام و اصول قانون اساسی را رعایت کند. برخی از موارد وجود دارد که اشکال و نقص در سیستم دادرسی کشور محسوب می شود و چنانچه ایران در این قبیل مسائل موفق نباشد مجامع حقوق بشر و همچنان ما را محکوم خواهند کرد.

۱-۴- پیشینه تحقیق

عمده مطالعات و تحقیقات انجام شده در خصوص قرار بازداشت موقت در ایران راجع به نحوه توسل و مقررات عملی آن می باشد که در قانون آیین دادرسی کیفری مورد تحلیل و بررسی قرار می گیرد. افزون بر کتاب های موجود که در بخشی به بازداشت موقت پرداخته اند، مقالات مختلفی نیز در این زمینه نگاشته شده است.

۱- پایان نامه های در دانشگاه امام صادق علیه السلام توسط آقای جعفر رحیم نیا تحت «عنوان بازداشت موقت در آیین دادرسی کیفری ایران و فرانسه» در سال ۱۳۸۲ وجود دارد. در پایان نامه خود به بررسی قرار بازداشت موقت در قانون آیین دادرسی کیفری ایران و تطبیق آن با قانون فرانسه پرداخته است.

۲- همچنین در دانشگاه تربیت مدرس توسط آقای ایرج احمدی تحت عنوان «قرار بازداشت موقت در حقوق کیفری ایران و اسناد بین المللی» در سال ۱۳۸۲ نگاشته شده است. در پایان نامه خود به بررسی قرار بازداشت موقت در قانون آیین دادرسی کیفری ایران و تطبیق آن با اسناد بین المللی پرداخته است.

۳- در دانشگاه پیام نور استان البرز تحت عنوان «قرار بازداشت موقت به نگاه به اسناد بین المللی» توسط خانم حوریه اصغری در سال ۱۳۹۲ وجود دارد. در پایان نامه خود به بررسی قرار بازداشت موقت در قانون آئین دادرسی کیفری ۱۳۹۲ پرداخته است و اینکه چه نوآوری های قانون جدید برای متهم در نظر گرفته است.

اما براساس بررسی های انجام شده تاکنون در خصوص موضوع یعنی «تاثیر قرار بازداشت موقت در سرنوشت متهم و پرونده اتهامی وی با رویکردی به قانون آئین دادرسی کیفری ۱۳۹۲ و اسناد بین المللی» ، پژوهش مستقل و مفصل صورت نگرفته است. به نظر می رسد، فهم بهتر این نهاد حقوقی با توجه به اینکه قانون آئین دادرسی کیفری ۱۳۹۲ در تاریخ ۱۳۹۴/۰۴/۰۱ لازم الاجرا می شود و در دادسرا و دادگاهها کاربرد دارد در گرو بررسی ، تحلیل بیشتر می باشد. از این رو، اینجانب در پی بررسی قوانین مصوب از آغاز قانونگذاری جمهوری اسلامی ایران تا زمان حاضر و اسناد بین المللی می باشد. با این بررسی می توان ضمن استنباط سیاست قانونگذار در این باب به ارزیابی این نهاد نیز پرداخت.

۱-۵-اهداف تحقیق

۱-۵-۱-هدف اصلی

تحقیق حاضر، جدا از اینکه می تواند در زمینه های علمی و پژوهشی مورد استفاده قرار گیرد، می تواند در :

در فرایند قضایی، شامل: تحقیقات مقدماتی و دادرسی، به ویژه در اصلاح رویه قضایی در جهت کاهش میزان استفاده از این نهاد تأمینی مورد استفاده قرار گیرد.

۱-۵-۲-اهداف فرعی

شناخت صحیح قرار بازداشت موقت در قانون آئین دادرسی کیفری و اسناد بین المللی
بررسی نوآوری های قانون آئین دادرسی کیفری در ارتباط با قرار بازداشت موقت

۱-۵-۳-اهداف کاربردی

الف- مجلس شورای اسلامی، در تصویب قوانین مربوطه
ب- مراجع قضایی

۱-۶-سوالات پژوهش

۱-۶-۱- سوال اصلی

قرار بازداشت موقت چه تاثیری در سرنوشت متهم و پرونده اتهامی وی با توجه به قانون آئین دادرسی کیفری ۱۳۹۲ و اسناد بین المللی دارد؟

۱-۶-۲-سوالات فرعی

- ۱-قانون آئین دادرسی کیفری ناظر بر قرار بازداشت موقت، تا چه اندازه با مقررات بین المللی و موازین شرعی مطابقت دارد؟
- ۲-قانون آئین دادرسی کیفری ناظر بر قرار بازداشت موقت متهمان و جرائم مختلف از چه اصول و سیاست هایی پیروی می کند؟

۱-۷-فرضیه های پژوهش

۱-۷-۱- فرضیه اصلی

به نظر می رسد قرار بازداشت موقت در سرنوشت متهم و پرونده اتهامی وی تاثیر منفی داشته و گاهاً علیرغم عدم توجه اتهام و فقد دلایل کافی علیه متهم به جهت بازداشت قبلی وی منجر به تعقیب و محکومیت ناحق وی می شود.

۱-۷-۲-فرضیه های فرعی

- ۱- به نظر می رسد: قوانین ناظر بر قرار بازداشت موقت از هر حیث تطابق چندانی با مقررات بین المللی و موازین شرعی ندارد.
- ۲- به نظر می رسد؛ قوانین ناظر بر بازداشت موقت در مورد متهمان و جرایم مختلف از اصول و سیاست های مقبول جهانی تبعیت نمی کند.

۱-۸- جنبه های نو آوری و جدید بودن تحقیق

پایان نامه فوق که به تدوین و بررسی آیین دادرسی کیفری، در مورد قرار بازداشت موقت پرداخته است با توجه به قانون آئین دادرسی کیفری ۱۳۹۲ که در ۱۳۹۴/۰۴/۰۱ لازم الاجرا می شود کسی به طور مستقل و مفصل بحث نکرده است و جدید می باشد و به تحلیل قانون آئین دادرسی کیفری در مواد

۲۳۷، ۲۳۸، ۲۳۹، ۲۴۰، ۲۴۱، ۲۴۲ در مورد قراربازداشت موقت و مقایسه آن با قوانین سابق و قانون آئین دادرسی کیفری ۱۳۷۸ در مواد ۳۲، ۳۳، ۳۴ و ۳۵ و بیان وجوه تشابه و تمایز آن و تطبیق با اسناد بین المللی پرداخته خواهد شد.

۱-۹- روش تحقیق

روش اصلی گزینش شده برای این پژوهش به روش توصیفی، تحلیلی بوده و ابزارهای گردآوری اطلاعات، به صورت کتابخانه ای، کتب، مقالات تخصصی و اینترنت و سوابق پژوهشی داخلی و خارجی مرتبط با پژوهش می باشد. یعنی اول مواد قانون مربوطه مورد مطالعه قرار می گیرد و سپس نظریات علمای حقوق و آراء مختلف ارائه می گردد.

۱-۱۰- ساماندهی تحقیق

مطالب این پایان نامه در پنج فصل گرد آوری شده است با این توضیح که در فصل اول به کلیات پژوهش، در فصل دوم به مفاهیم و پیشینه پژوهش، فصل سوم به دلایل توجیهی و محدودیت های قرار بازداشت موقت و قراربازداشت موقت در اسناد بین المللی و اسلام، در فصل چهارم به سیاست مطلوب جمهوری اسلامی ایران در خصوص قرار بازداشت موقت و در پایان فصل پنجم نتیجه گیری و پیشنهادات تحقیق ارائه گردیده است.

فصل دوم

مفاهیم و پیشینه نظری تحقیق

۱-۲- مفاهیم قرار بازداشت موقت

در این بخش به بیان برخی از مفاهیم مربوط به پژوهش خواهیم پرداخت.

۱-۱-۲- تعریف بازداشت موقت

بازداشت موقت به معنای منع، ممانعت، جلوگیری، توقیف و حبس آمده است.

۲-۱-۲- تعریف بازداشت موقت در لغت

بازداشت موقت در فرهنگ معین به معنای منع کردن، جلوگیری کردن و توقیف کردن آمده است.

(معین، ۱۳۸۳، ص ۴۵۴)

در فرهنگ دهخدا به معنای ممانعت و توقیف کردن آمده است (دهخدا، ۱۳۳۶، ص ۳۷۳)

و در فرهنگ عمید به معنای بازداشتن کردن، در جایی توقیف، از حرکت بازداشتن، حبس و

جلوگیری می باشد. (عمید، ۱۳۸۱، ص ۲۳۶). و همچنین بازداشت در لغت به معنای مضایقه نیز آمده است.

۲-۱-۳- تعریف بازداشت موقت در اصطلاح

بازداشت موقت در فرهنگ اصطلاحات و عناوین جزایی اینگونه تعریف شده است: «عبارت است از تصمیم دادگاه (مرجع قضائی) دایر بر توقیف متهم پس از تفهیم اتهام بر او». بازداشت موقت که از آن در حقوق کیفری ایران به توقیف احتیاطی نیز تعبیر شده است و بازداشت در حقوق موضوعه قانون آیین دادرسی کیفری ایران به پیروی از قانون آیین دادرسی فرانسه مصوب ۱۹۵۷ توقیف احتیاطی نامیده شده و در مواد ۱۲۹ و ۱۳۰ و ۱۳۰ مکرر قانون اصول محاکمات جزایی شرایط و جهات صدور قرار بازداشت موقت را ذکر شده است.

بازداشت موقت سلب آزادی از متهم و در توقیف نگهداشتن در طول تمام یا قسمتی از جریان تحقیقات مقدماتی توسط مقام قضائی صالح که امکان دارد تا ختم دادرسی و صدور حکم نهایی و شروع به اجرای آن ادامه داشته باشد. قرار بازداشت موقت شدیدترین تأمین است که قاضی صادر می کند. (مصدق، ۱۳۹۴، ص ۲۸۸)

قرار بازداشت موقت عبارت است از سلب آزادی و زندانی کردن متهم جهت دسترسی در مواقع لزوم و جلوگیری از فرار و مخفی شدن و تبانی متهم برای حفظ حقوق بزه دیده و جامعه.

«منظور از بازداشت موقت در توقیف نگاهداشتن متهم در تمام یا قسمتی از جریان تحقیقات مقدماتی است که امکان دارد تا خاتمه ی دادرسی و صدور حکم نهایی و شروع به اجرای آن ادامه یابد. پروفیسور گارو بیان داشته اند: «بازداشت احتیاطی عبارت است از اینکه مقصر را در تمام مدت استنطاق مقدماتی و یا یک قسمت از آن در زندان حبس نماید، همچنین ممکن است این بازداشت تا زمان تصمیم نهایی ادامه یابد. (گارو، ۷۴)

بازداشت به معنای منع، ممانعت، جلوگیری، توقیف و حبس آمده است و در اصطلاح بازداشت به معنی سلب موقت آزادی تن یا مال اشخاص به دلایل قانونی و به دستور مقام صلاحیت دار است. بازداشت به معنی حبس نیست چون حبس شخص به صورت قانونی و در زمان مشخص و به حکم نهایی و قطعی دادگاه به عمل می آید.

در آیین دادرسی کیفری قرارها به دو دسته تقسیم می شوند: قرارهای اعدادی و قرارهای نهایی. قرارهای نهایی آنگاه صادر می شود که بازپرس پس از اتمام تحقیقات مقدماتی اقدام به صدور آنها می کند که عبارتند از موقوفی تعقیب، منع تعقیب و مجرمیت. قرارهای اعدادی یا مقدماتی قرارهایی هستند که پرونده را جهت رسیدگی یا متوقف ساختن جریان آن آماده می سازد. هدف از صدور قرارهای اعدادی تکمیل تحقیقات و نهایتاً رسیدگی و صدور حکم می باشد، صدور این قرارها موجب می شود متهم در مواقع لزوم حاضر شده و به سوالات بازپرس و قاضی تحقیق پاسخ دهد. یکی از این قرارها، قرار بازداشت موقت است